

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA

NAZİLERİN TÜRK BASININI
ETKİLEME ÇABALARI

RIFAT N. BALI

Üçüncü Reich'in
proganda
bakanı
Joseph Goebbels
- Nazilerin
basın ataşesi
Seiler
Türkiye'deki
faaliyetlerinin
hesabını ona
veriyordu.

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin, güttüğü tarafsızlık siyaseti nedeniyle istihbaratçıların cirit attıkları bir ülke olduğu malumdur.¹ Bu sadece istihbarat savaşının yaşandığı bir dönem değil, aynı zamanda Almanya'nın Türk basınını, siyasi ve entelektüel elitlerini etkilemek için yoğun bir propagandaya giriştiği bir dönemdir.² Bu makalenin konusu, Ankara'da mukim Amerikan Askeri Ataşesi tarafından düzenlenmiş ve Amerikan Genelkurmay Başkanlığı Savaş Bölümü Askeri İstihbarat Bölümü'ne (Military Intelligence Division,

War Department General Staff) sunulmuş 4 Aralık 1944 tarihli, "gizli" tasnifli bir istihbarat raporudur. Raporun içeriği, "Türk basınını etkilemek isteyen Almanların gayretleri"dir.³ Kaynağı, "sabık bir Alman Ajanı", güvenilirlik derecesi ise B-3'tür.⁴ Raporda geçen Türk lirası meblağların günümüzdeki satın alma gücünü anlamak için, 1944 yılında bir ABD dolarının ortalama 1.30 Türk lirasına, aynı yılın bir ABD dolarının da günümüzde yaklaşık 14 dolara tekabül ettiğini akılda tutmak yeterli.

RIFAT BALI, BAĞIMSIZ ARAŞTIRMACI

Amerikan istihbaratı
Nazilerin faaliyetlerini izliyor

BELGE ÇEVİRİSİ

1. Aşağıdakiler, geçmişte Türkiye'de bulunan Almanlar tarafından etkilenen Türk gazete ve dergilerin bazılarıdır. İlgi Türk şahsiyetleri de belirtilmiştir.

CUMHURİYET

Fransızca baskısı *La République* ile birlikte İstanbul'un önde gelen gazetesi.

Yunus Nadi Abaloğlu: Gazetenin sahibi ve başmuharriri. Her ne kadar emekli olarak yaşadığı varsayılssa ve artık başyazı yazmasa da halen gazeteyi kontrol eder ve yönetir. Bir zamanlar mebusu ancak taraflı (ve Alman yanlısı) yazıları ve faaliyetleri nedeniyle emekli olmaya mecbur edildi.

Nadir Nadi: Oğlu ve şimdiki başmuharrir. Onun da Nazi yanlısı olduğu sanılmakta. Nadir şu anda babasının fikirlerini kaleme alan bir elden fazla bir şey değildir.

Doğan Nadi: Bir Amerikalı kadınla (gençlik soyadı Hudson) evli, (Yunus Nadi'nin) diğer bir oğlu. Kuvvetli bir karakter değil, fazla bir ehemmiyeti yok.⁵

(Emekli) General Hüseyin

Emir Erkilet: Gazetenin askeri müte-hassısı.⁶ Herhangi bir askeri hareket için Alman meyilli görüşler verme konusunda güvenilir kişi. Ancak Almanya ile Türkiye arasındaki münasebetlerin kesilmesinden ve Almanların uzun bir

geri çekilme döneminin ardından son zamanlarda bu tavrı daha az belli olmaya başladı. Bu yorum aynı zamanda, aynı sebeplerden ötürü gazetenin haberleri ve başyazıları için de geçerlidir.

Profesör Mustafa Şekip Tunç:

Talebeleri tarafından sevilen ve saygı gösterilen bir üniversite hocası. Bir dereceye kadar ırkçı ve turancıdır. Ankara Askeri Ataşe'nin notu: Bu tavrından dolayı her türlü panturancı faaliyetleri sert bir şekilde bastıran hükümet ile başı kolaylıkla derde girebilir. Çok yönlü bir şahsiyet olup, iyi bir ressamdır ve Türkiye'nin önde gelen sosyoloğu olarak kabul edilir.

Abidin Daver: Kendisini deniz meselelerinde müte-hassıs olarak kabul ettiği için, gazeteciler camiasında "küçük Amiral" olarak tanınır.⁷ Geçen sene Birleşik Krallık'ı ve Birleşik Amerika'yı ziyaret eden Türk gazeteciler grubuna refakat etti.⁸ Her ne kadar Kaiser tersanelerinden söz ettiği duyulmuşsa da kaç tersane, vs., ziyaret ettiği bilinmemektedir. Mamafih (bu seyahatlerden) döndükten sonra Alman Deniz Ataşesi Amiral Von Der Marwitz ve Alman "Basın Ataşesi" Julius Seiler⁹ ile birlikte çokça vakit geçirdiği bir gerçektir. Seiler'in bu bilgi için şahsına yaptığı nakit ödeme, tahminen 25 ila 30 bin Türk lirası civarındaydı.

86-226-Enlight

DECLASSIFIED
DATE 10/13/2010
BY 60322

SECRET

MILITARY INTELLIGENCE DIVISION W. D. C. R.
MILITARY ATTACHE REPORT

REPORT ON THE PRESS AND PROPAGANDA OF THE TURK REPUBLIC

DATE: 12/4/44

TO: THE CHIEF OF THE DIVISION

FROM: THE MILITARY ATTACHE, ANKARA

CLASSIFICATION: SECRET

1. Following are some of the Turk newspapers and reviews which in the past have been influential for the German in VIZET. The Turk newspapers mentioned are as follows:

CUMHURİYET (National Turkish newspaper, also the oldest newspaper in Turkey.)

YUNUS NADI (owner and editor of the paper, still influential and very important in the Turkish press and in the Turkish Republic. He was formerly a member of the Turkish Parliament and was formerly a member of the Turkish Press Syndicate. He was formerly a member of the Turkish Press Syndicate and was formerly a member of the Turkish Press Syndicate.)

NADIR NADI (son and heir of Yunus Nadi, still influential in the Turkish press and in the Turkish Republic. He was formerly a member of the Turkish Press Syndicate and was formerly a member of the Turkish Press Syndicate.)

DOĞAN NADI (son and heir of Yunus Nadi, still influential in the Turkish press and in the Turkish Republic. He was formerly a member of the Turkish Press Syndicate and was formerly a member of the Turkish Press Syndicate.)

EMİR ERKİLET (former military attaché, still influential in the Turkish press and in the Turkish Republic. He was formerly a member of the Turkish Press Syndicate and was formerly a member of the Turkish Press Syndicate.)

SECRET

Rapor Yunus Nadi'nin Alman yanlısı yazılarından dolayı emekliliğe mecbur edildiğinden bahsediyor.

Nadir Nadi — 1944'te hazırlanan raporda genç başmuharrir için net bir kanaat oluşmamış.

Rapor, Seiler'in Abidin Daver için 25 - 30 bin TL ödeme yaptığını bildiriyor.

Ezine, makalelerinde Almanları küçük düşüren yorumlarda bulundu ve Tasviri Efkâr bunları yayınladı. Seiler korkunç öfkeliydi. Ezine'nin Avrupa'da serbestçe dolaşabilmesi için Almanların başmuharrirre avans verilmesini ayarlamasından dolayı da hiç memnun değildi. Verilen para, tabii ki hiçbir zaman geri ödenmedi.

TASVİRİ EFKÂR

Ziyad Ebüzziya: Başmuharrir.

Gazetesinde yayınlanan başmakaleleri okuyan herhangi birisi, gazetenin Mihver yanlısı hislerinden şüphe duyamaz. Seiler, *Tasviri Efkâr*'a cömertçe para ödedi. Başyazının kim tarafından yazıldığını tespit etmek, yazarın üslubuna aşına olunması istisnası dışında, genellikle zordur zira birçoğunda imza olarak sadece gazetenin adı var. Almanların ödeme usulleri çiftti: Oldukça büyük miktarda ilan yeri ve aynı zamanda (Alman propagandasına) faydalı her başmakale için kayda değer sayıda, en iyi halde üç aylık bir dönem için oldukça büyük (sayıda) abonelik (beş bin nüsha ve daha fazla) satın alınmıştı. Bu başyazıların birçoğunu, Seiler ile fikir teatisinde bulduktan sonra, Ebüzziya'nın şahsen yazdığı konusunda pek şüphe yok. Almanlar İsviçre'den altın ithal edip güzel bir kârla satmasına yardım ederek ona ayrıca şahsen yardımcı oldular.

Celâleddin Ezine: Almanlar, Avrupa'daki savaş hakkında intibalarını yazması için bu yazarın Avrupa'nın her tarafında seyahat etmesine yardım ettiler. Almanlar, Ezine'nin Alman propaganda çizgisine uyacağını düşünüyorlardı, ancak Ezine, makalelerinde Almanları küçük düşüren yorumlarda bulundu ve *Tasviri Efkâr* bunları yayınladı.¹⁰ Seiler korkunç öfkeliydi. Ezine'nin Avrupa'da serbestçe dolaşabilmesi için Almanların başmuharrirre avans verilmesini ayarladığından dolayı da hiç memnun değildi. Verilen para, tabii ki hiçbir zaman geri ödenmedi.

Cihad Baban: Gazete sahiplerinden biri.

Peyami Safa: Fena halde içki içen bir dejenere. Ayık olduğu zaman iyi yazar. Almanlar onu sadece maaşa bağlamışlardı. Seiler kendisine ayda 1.500 lira öderdi.

SON POSTA

İstanbul'un önemli bir akşam gazetesi. Arada sırada bir başmakale dışında, Mihver yanlısı görüşleri yok. Bundan, Selim Ragıp Emeç (başmuharrir) mesuldu. Hiçbir zaman çok yukarıya tırmanmaya hevesli olmayıp, Seiler'in emri üzerine Alman yanlısı ılımlı bir başyazı yazmakla yetinirdi. Buna karşılık, mutat üçer aylık dönem zarfında her gün (teslim edilmeyen) 2000 nüsha gazetenin bedeli kadar para alırdı. (Almanlar hiçbir zaman aynı anda üç aydan daha fazla bir dönem için abonelik satın almadılar.)

AKBABA VE ÇINARALTI

İstanbul'un resimli iki haftalık dergisi. Her ikisi de ağız bozuk olmaya meyilli. Her ikisi başları belaya girmeden söylenebilecek her şeyi söylemeye meyilliler. *Akbaba*'nın usulü, Sam Amca veya John Bull'a¹¹ mültefit olmayan karikatürler kullanmaktı. Orhan Seyfi Orhon ve Yusuf Ziya Ortaç bu dergilerin başmuharrirleridir.

AKŞAM

Genellikle belirgin bir Mihver yanlısı gazete olarak kabul edilmemekte. Mamafih, aşağıda belirtilen sebeplerden dolayı arada sırada Alman propagandası damgasını taşıyan bir makale yayınlanmakta. İstanbul'un önde gelen gündelik gazetelerinden biridir.

Necmettin Sadak: Başmuharrir. Mebus ve TBMM Hariciye İşleri Komisyonu

azasıdır. Sadak, kendisinden çok daha genç ikinci zevcesinin İstanbul Jokey Kulübü'nde kumar oynarken ciddi miktarda para kaybetmesinden dolayı, geçtiğimiz birkaç ay zarfında ciddi mali sıkıntı içindeydi. (Bu kumardan dolayı) yaklaşık 8 ay önce, Türkiye'nin Almanya ile münasebetlerini kesmesinden birkaç ay önce,¹² 28 bin liralık borcu birikmişti. Kısa bir süre sonra Sadak ailesinin Almanlar'dan "satın aldığı" gıcır gıcır bir arabayla İstanbul'da dolaştığı görüldü. Aynı zamanda başyazılarda yeni bir Mihver yanlısı tavır kendini belli etti. Ancak her zaman kazandığından çok daha süratle para harcayan ve mali destekte bulunduğu iki evli kızı olan Sadak'ın kısa bir süre sonra başı gene beladaydı. *Akşam*'daki ortağı olan Kâzım Şinasi (Dersan) ona borç para verdi ve karşılığında gazetede hissesini ipotek ettirdi.

2. Türk basınına iane dağıtan, Seiler dahil bütün Almanlar şimdi ya Türkiye'de enterne edilmiş vaziyetler veya ülkeyi terk ettiler.¹³ Rüşvet dağıtmak için halen kaynaklar mevcut ve bunlar Japon Sefareti'nin siyasi ajanı Viscount Aoki tarafından denetlenmekte. Ancak Aoki'nin bu paranın ne kadarını harcamakta olduğu bilinmemekte.

1458 Walter E. Seager
Yüzbaşı, Hava Kuvvetleri
Askeri Ataşe Yardımcısı

Onaylayan ve Gönderen
F.A. Pillet
Albay, Hava Kuvvetleri
Askeri Ataşe Vekili

Hasan İzzettin Dinamo, hiç çıkmayan "gün" gazetesini anlatıyor

Bir gün Hasan Tanrıkut,¹⁴ sarışın, güzel yüzü sevinçten parlayarak Küllük'te gelip beni buldu:

«Hasan bey, Celalettin Ezine'yle anlaştık. *Bizim Yeni İnsanlık* dergisini *Hamle* adıyla çıkaracağız. Parasını Celalettin Ezine verecek. Biliyorsunuz. Tiyatro oyunları yazıyor. Galiba Nâzım Hikmet'in

Bu, elbette, Bayramzade'nin düşüncesi. Komünizme karşı yayın yapılmasını istiyor. Peyami Safa'yı almamızda da halâ diretiyor. Siz, ona aldırış etmeyin. Hele biz gazeteyi çıkarmağa başlayalım. İstedığımız gibi kalem oynatırız. Sizin kuşklarınızı anlıyorum. Gazetenin bir Nazi gazetesi olacağından

kendisine sizin bana sorduğunuz benzer sorular sordum. Bu gazeteden ne yarar umduğunu sordum. Bir gazetenin profesyonel olmayan bir patronla birkaç genç yazarın elinde ancak zarar edebileceğini söyledim de Bayramzade diretti: Efendim, nasıl olursa olsun, bir *Gün* Gazetesi'nin çıkması benim için

«Dinamo bey» dedi, «hiç merak etmeyin, güzel bir günlük gazetemiz olacak. Sanırım, gazetemiz biraz sağa kaçacak. Bu, elbette, Bayramzade'nin düşüncesi. Komünizme karşı yayın yapılmasını istiyor. Peyami Safa'yı almamızda da halâ diretiyor. Siz, ona aldırış etmeyin. Hele biz gazeteyi çıkarmağa başlayalım. İstedığımız gibi kalem oynatırız.

Tasvir-i Efkâr başmuharriri yazılarını yazmadan Seiler ile fikir teatisinde bulunuyordu.

Akşam başmuharriri Necmettin Sadak mali sıkıntı içindeyken kısa sürede yepyeni Alman arabalarına biner olmuştu.

"Gün" Gazetesinin komünizme karşı yayın yapması planlanırken Peyami Safa'nın ismi de geçiyordu.

de teyzesinin oğluymuş. Bütün eski yazı kadromuzla dergiye gireceğiz.»

Sevindim. Hasan'ı kutladım. O da dergi tiryakisi olmuştu. Çok yazı yazan bir gençti. Bunları yayımlayacak olanakları kendisi yaratıyordu.

Celalettin Ezine ile arkadaşları, *Hamle* idarehanesini birkaç kuruş ekmek parası çıkarabilmem için benim buyruğuma verdiler. Dergiye ilân da koyduk. Orada Fransızca, Almanca, İngilizce dil dersleri verecektim. Çıka çıka Asaf Halet Çelebi'nin Beylerbeyi'nden Adil Yağcı diye bir üniversite öğrencisi çıktı. Bu, radyolarda sık sık ilânlarını dinlediğiniz ünlü zeytinyağı taciri Adil Yağcı'dan başkası değildi. Ona, sürgüne gidinceye dek yıllarca İngilizce dersi verecektim. (Genç yaşında ölümünü işittiğimde çok üzülmiştim.)

İşte, bir sabah, Celalettin Ezine içeri girdi. Dersi bırakarak biraz konuştuk: «Dinamo bey» dedi, «hiç merak etmeyin, güzel bir günlük gazetemiz olacak. Sanırım, gazetemiz biraz sağa kaçacak.

kuşkulaniyorsunuz. Bu Bayramzadeler, Birinci Dünya Savaşı'nda çok zengindiler. Adamın ağzını aradım. Hitler'le Goebbel'sle hiçbir ilişkisi yok. Ancak, gazetesinin sola kaçmasından korkuyor. Sizin soyadınızdan biraz kuşkulandır gibi oldu. Yatıştırdım. Biraz gölgede çalışırsanız olur biter.»

«Demek gazetenin adının *Gün* olmasını şart koşuyor?»

«Evet, onu bundan caydıramadım.»

Almancası: *Tag*. Demek ki diye düşündüm, Hitler, *Gün-Tag* gazetesiyse bir koç başı gibi Türkiye'nin yayın yaşayışına girecek. Evet, bunda bir bit yeniği vardı. Hemen gözlerimin önüne çelimsiz gövdesiyle Propaganda Nazırı Goebbel's ve Hitler'in havaya kalkmış sağ eli, alınına düşürülmüş perçemi geldi.

«Beyefendi, acaba Bayramzade mi finanse edecek bu gazeteyi, yoksa o da başkalarından mı para alacak?»

«Ne münasebet, Dinamo bey?»

Bayramzade çok zengin bir tüccar.

Ailesini eskiden beri tanırım. Ben de

gerekli, diyerek kestirip attı.»

«İstedığımız gibi yazabilecek miyiz? Sizden başkası yazılarımıza karışacak mı?»

«Bayramzade, yazılarımızı kanun çerçevesinde yazıldıkça bunlara hiçbir biçimde karışmayacağını söylüyor.»

Alman Propaganda Nazırının bizim zavallı şiir bahçemiz *Hamle*'ye el attığından artık bir kırıntı kuşum kalmamıştı.

Ancak, bu serüveni son kerte merak ediyordum. Bir Nazi gazetesinde nasıl çalışacaktık?

Hiç Hitler, bize, kendine düşman yada kaygusuz yazılar döktüreceklerimizden dolayı para verir miydi? Hasan Tanrıkut, *Hamle* adını günlük *Gün* adına çevirerek formaliteleri bütünüledi. Ertesi gün

Bayramzade'nin Taksim'deki evine hep birlikte gitmek üzere idarehanede toplandık. Beni, nasıl olsa gazeteye almayacaklardı. Onlara kapılmış gidiyor gibi davranıyordum. Hükümet de henüz

Nazi komplolarına karşı tetikteydi.

Bayramzade'yle henüz hiçbirimiz görmüş yada kendisini herhangi bir biçimde görmüş değildik. İlk kez bugün görüşecektik. Arkadaşları şu sözlerle uyardım:

«Arkadaşlar, benim kokusunu aldığımıza göre çevresinde toplanacağımız Gün Gazetesi Alman Propaganda Nazırı Goebbels'in Türkiye'de çıkarmak istediği bir Nazi organı olacak. Bundan en küçük kuşku yok. Şu sırada Goebbels, Almanya'dan gözlerini dikmiş, Bayramzade'yle bizlere bakıyor. Dünyanın bütün yansız ülkelerinde bu sırada, bu biçimde Nazi gazeteleri, dergileri çıkmaktadır. Bir Nazi gazetesinde yazı yazmak bizim için bir felâkettir. Ancak, ipleri hiçbir zaman elimizden bırakmayalım. Öğleden sonra Bayramzade'nin Taksim'deki evinde toplanıp konuşacağımıza göre, onunla açıkça konuşmalıyız. Ona sorular yöneltelim. Bu gazeteyi neden çıkardığını soralım. Bu gazeteden ne gibi bir yarar ummaktadır? Bir süre denemek üzere gazetede çalışabiliriz. Baktık ki işler, Propaganda Nazırı Goebbels'in dediği gibi gidiyor, hemen gazeteyi durdururuz. Mademki imtiyazı elimizde, Bayramzade'yle Goebbels'i yarı yolda bırakmak da her zaman elimizde.

«Her birimiz, bir saat sonra Bayramzade'ye soracağımız soruları hazırlamalı, onu fenersiz yakalamağa çalışmalıyız. Şimdi, karşımıza, Nazi gazetesi çıkarmış olmak diye bir suç da çıkabilir. Benim kesin kanım, bir Nazi oyunuyla karşı karşıya bulunduğumuzdur. Celalettin Ezine dahi, gazetenin Nazi parasıyla çıkacağını bal gibi biliyor. Gazete çıkmağa başladıktan sonra beni ister istemez aranızdan uzaklaştırmak zorunda kalacaksınız. Celalettin Ezine, bir solcu yazarın yazı kadrosu arasında bulunmasının bir sakınca doğuracağını yakından bildiğinden, bana, elden geldiğince gölgede kalmamı salıkladı. Celalettin Ezine, kesinlikle bir Nazi değil. Oportünist bir yarım aydın. Biraz Fransız kültürü, onu Nazi-faşist dünyasından uzakta tutmağa yeter gibiyse de, onlarla kolayca işbirliği yapabileceğini de kendi gözlerimizle görüyoruz.»

Öğleden sonra Celalettin Ezine de gelince hep birlikte bir taksiye doluşarak Taksim'e çıktık. Celalettin Ezine başımıza geçerek bizi daha önce gidip geldiği anlaşılan Bayramzade'nin evine götürdü. Bizi yerden yığma, tombulca, otuzla kırk arası, genç irisi, orta boylu bir adam karşıladı. Evde ondan başka da hiç kimse yoktu. Tek başına karşımızda oturarak bizi dinlemeğe hazırlandı. Arkadaşlar, benim uyarıma göre önce Asaf Halet söz alarak, ona sorular yönelttiler. Gazeteyi kendisi mi çıkarıyordu? Neden çıkarıyordu? Gazete güdümlü mü olacaktı? Gazetede istediğimiz yazıyı yazabilecek miydik? Düşünüşlerimize karşılmayacak mıydı? Gazetenin adı neden *Gün* oluyordu da başka bir şey olmuyordu? Bundan ne gibi

Hasan İzzettin Dinamo:
"...düşündüm, Hitler, *Gün-Tag* gazetesiyle bir koçbaşı gibi Türkiye'nin yayın yaşayışına girecek."

bir kâr bekliyorduydu?

Bayramzade bütün bu sorulara ağır ağır yanıt verdi: Parası vardı. Bir gazete çıkarmak istiyordu. Bu, bir kazanç tutkusundan çok, bir gazete çıkarabilmek tutkusuydu. Gazetecilik tutkusu onda bir ideal olmuştu. Zarar etmek pahasına da olsa bu gazeteyi çıkaracaktı. Yazarların kanun çerçevesinde yazacağı hiçbir yazıya dokunulmayacaktı. Türk kanunlarının verdiği olanaklar çerçevesinde her türlü yazı

kuşku altında bırakır, onu kabul edemeyiz» deyiverdi.

Bunu daha önceden bilen Celalettin Ezine, başını önüne eğerek gerek Bayramzade'nin, gerekse bizim bakışlarımızdan sakınmağa çalıştı. Celalettin Ezine'nin kendisini savunmayışına, arkadaşlarının da direktir görüşüne bakan Bayramzade, Peyami Safa'yı ilerde çıkarmak üzere torbaya koymaktan başka çıkar yol bulamadı.

Almancası: Tag. Demek ki diye düşündüm, Hitler, *Gün-Tag* gazetesiyle bir koç başı gibi Türkiye'nin yayın yaşayışına girecek. Evet, bunda bir bit yeniği vardı. Hemen gözlerimin önüne çelimsiz gövdesiyle Propaganda Nazırı Goebbels ve Hitler'in havaya kalkmış sağ eli, alnına düşürülmüş perçemi geldi.

yazılabilecekti. Düşünüşlerimiz, inanışlarımız saygıdeğerdi. Gazetenin adının neden kesinlikle *Gün* olması sorununa gelince, eskiden beri bir gazete çıkarırsa adını *Gün* koymak istediğindendi. Bunun herhangi bir gizli kapaklı yanı olamazdı. Ancak, onun da yazarlardan bir küçük dileği vardı: Peyami Safa da yazı kadrosuna girmeliydi. O zaman, Hasan Tanrıkut: «Beyefendi, Peyami Safa için faşisttir diyorlar. Gazeteye onun girmesi hepimizi

Hasan Tanrıkut'la Celalettin Ezine'nin daha önce baş başa verip saptadıkları yazı ve yönetim kadrosu, bir kâğıt üzerinde Bayramzade'ye sunuldu. Bunda Celalettin Ezine — Peyami Safa'nın sağlanamaması yüzünden — başyazar, Hasan Tanrıkut sahip ve yazışları müdürü, ben sekreter; Asaf Halet, Rifat Ilgaz yazar; Abidin Dino ressam vb. idi. (...)

Bayramzade'nin evinde toplanıp aylıklarımızı saptadıktan sonra bir

bekleyiş dönemine girdik. Ben, bütün arkadaşlarla bağlantıyı yitirmiş gibiydim. Hiç kimse beni aramıyordu. Merak içindeydim. Yeni bir gazete çıkaracaktık. Ömrümde ilk kez gazeteci olacaktım, bir serüven de olsa bu böyleydi. Bir gün, can sıkıntısı içinde Küllük'te oturmuş şiir yazarken birisi koluma dokundu. Baktım: Boyunda geçmiş dik yakalı sporcu kazağıyla Abidin Dino karşımda dikiliyordu. Dudaklarında alaycı bir gülümseyiş vardı:

«İştittin mi, Dinamo?»

«Neyi?»

«Neyi olacak, *Gün* Gazetesi'nin serüvenini.»

Son kerte meraklanmıştım. *Gün* serüveni diye bir şey olduğunu biliyorsam da birkaç gündür gizli kapaklı bir oyun haline gelmişti. Abidin Dino, her şeyi bilen bir kişi olarak giz vermeğe hazır cömert gülümseyişiyle halâ bana bakıyordu:

«*Gün* Gazetesi sizlere ömür!»

«Deme, nasıl oldu?»

«Dün akşamki yayınında Filistin Radyosu şöyle bir haber verdi: "İstanbul'da Nazi Almanların çıkarmağa çalıştığı *Gün* adlı Türkçe gazete, hükümetçe vaktinde haber alınarak yayınlanmasının önüne geçilmiştir.»

Kaynak: Hasan İzzettin Dinamo, İkinci Dünya Savaşı'ndan Edebiyat Anıları, De Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 109-117.

DİPNOTLAR

- 1 Bu konuda en yetkin inceleme, Barry Rubin, *İstanbul Intrigues*. (Boğaziçi University Press, İstanbul) kitabıdır. Bu makalede atıfta bulunan nüsha, Pharaos Books, New York, 1991 nüshasıdır.
- 2 Bu konuda yetkin bir inceleme, Johanness Glasneck, *Türkiye'de Faşist Alman Propagandası*, (çeviren Arif Gelen, Onur Yayınları, İstanbul, 1977) kitabıdır.
- 3 Amerikan Milli Arşivleri, RG 226, Entry 16, Records of the Research and Analysis Branch, Office of Strategic Services (Regular Series) 1941-1945. 4 Aralık 1944 tarih 107745 sayılı belge.
- 4 B-3 kodlamasının anlamı ise şu: "B", "daha önceden güvenilir veya muhtemelen güvenilir", "3" ise "mesnedi yok, ancak muhtemelen gerçek" anlamını taşımakta. (Amerikan Milli Arşivleri, RG 226, Et147, Box 7, F 103, 1644 22/18/A NY-George Office-AD-4 Folder: "Office Procedure", "OSS Evaluation of Evidence" başlıklı belge).
- 5 Doğan Nadi'nin Amerikalı eşi için Barry Rubin şöyle yazmakta: "United Press için çalışan Kansaslı genç bir kadın gazeteci Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Sovyet Rusya sınırında yığınak yaptığı konusunda yanlış bir haber geçtiğinden sınır dışı edilmişti. Bu yanlış haber Moskova üzerinde kötü etki yaratmıştı. Ancak erkek arkadaşı Nazi yanlısı Nadi ailesinden olduğu için, Türkler bu haberi Türkiye'yi savaşa sokmayı hedefleyen bir Alman komplosu olarak gördüler. Kadın nişanlısıyla evlendi ve gazetecilik mesleğini bırakması karşılığında Türkiye'ye dönmeye izni verildi." (Barry Rubin, age, s. 108)
- 6 Erkiyet'in (1883-1958) II. Dünya Savaşı ile ilgili eserleri şunlardır: *Şark Cephesinde*

Gördüklerimiz, İstanbul, 1943 ve 2. *Cihan Harbi ve Türkiye*, İstanbul, 1945.

- 7 Abidin Daver (1886-1954), Türk denizcilğine yaptığı katkılardan dolayı "sivil amiral" olarak anılır. Ölümünden sonra adı Denizcilik Bankası'nın bir şilebine verildi. Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Abidin_Daver
- 8 Söz konusu gazeteciler Necmeddin Sadak, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Şükrü Esmer, Zekeriya Sertel ve Abidin Daver'di. Yalman, *Havalarında 5000 Kilometre Seyahat* (Vatan Matbaası, İstanbul, 1943) başlıklı anılarının birinci ve ikinci ciltlerinde İngiltere ve Amerika gezisini anlatmakta.
- 9 Bir başka istihbarat raporunda, adı Hugo Seiler olarak geçmekte ve şu bilgi yer almakta: "Her ne kadar Ankara'da Basın Ataşesi olduğu söyleniyorsa da Ludwig Moyzitsch ile yakın bir işbirliği içinde. Bir zamanlar Almanya'da Julius Streicher ile birlikte çalıştığından en mahrem konularda kendisine güvenilmemekte. Sofya'da Nele Kapp'ı ajan olarak istihdam edendir. Viyanalı bir Avusturyalı olan Ludwig Moyzitsch Ankara'daki Alman Sefareti'nde Ticaret Ateşe Yardımcısı olarak görevliydi. Ankara'daki Alman Sefareti'nin Güvenlik Bölümü amiriydi". (Kaynak: Amerikan Milli Arşivleri, RG 226, Entry 16, Records of the Research and Analysis Branch, Office of Strategic Services (Regular Series) 1941-1945. 4 Mayıs 1944 tarih ve 73085 sayılı belge.) Raporda adı geçen Nele Kapp, Moyzitsch'in sekreteriydi. Amerika'ya iltica etme hakkı karşılığında Amerikalılara Alman gizli belgelerini verdi ve sonunda Amerikalıların yardımıyla

Kahire'ye kaçırıldı. (Barry Rubin, age, s. 241-245)

- 10 Ezine, bu seyahatinin intibalarını daha sonra *Harp İçinde Avrupa* (Tasvir Neşriyatı, İstanbul, 1944 ?) başlığıyla kitap halinde yayınladı.
- 11 John Bull, Britanya Birleşik Krallığı'nı temsil eden bir figürdür. 1712 yılında Dr. John Arbuthnot tarafından yaratıldı. Önce Britanyalı yayıncılar, daha sonra Amerikalı karikatürcü Thomas Nast tarafından popülerleştirildi. Birçok reklam kampanyasında bu figür kullanıldı. Kaynak: "John Bull", http://en.wikipedia.org/wiki/John_Bull
- 12 2 Ağustos 1943 tarihinde olağanüstü toplanan TBMM, Almanya ile siyasi ve iktisadi ilişkilerin kesilmesi kararını alacaktı. Bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Milli Şef Dönemi* (1938-1945), cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996, s. 264.
- 13 Türkiye'nin Almanya ile ilişkilerini sona erdirmesinden sonra, Türkiye'de bulunan Alman vatandaşları Çorum, Yozgat ve Kırşehir'de enterne edildiler. Halleri şüpheli görülen 100 Alman vatandaşı ise Emniyet Müdürlüğü'nün emriyle Türkiye'den ayrıldılar. (Cemil Koçak, age, s. 266-267)
- 14 Hasan Tanrıkut, *Yeni İnsanlık* dergisinin sahibi bir ortaokul öğretmeni idi. Tanrıkut, Celalettin Ezine, Hasan İzzettin Dinamo ve *Yeni İnsanlık* dergisinin diğer yazarlarıyla birlikte 1940 yılının şubat ayında *Hamle* dergisinin yayınlamaya başladı.